

4. Делёз Ж. Платон и симулякр / Ж. Делёз // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: philosophy.ru/library/intent/07deleuze.html
5. Дьяков А. В. Ж. Бодрийяр стратегия «радикального мышления» / А. В. Дьяков. – СПб.: 2008.
6. Лосев А.Ф. Очерки античного символизма и мифологии. М.; Мысль. 1993. С. 726.
7. Маньковская Н. Эстетика постмодернизма. Спб., 2000, с. 56—57.
8. Керимов Т.Х. Симулякрум // Современный философский словарь. М., 1996. С.459.
9. Платон. Софист / Платон // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: psylib.ukrweb.net/books/plato01/23sofis.htm
10. Плиний Старший. Естествознание. Об искусстве. М.; Ладомир.1994. С. 908
11. Тертуллиан. О зрелищах. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // tertullian.org/russian/de_spectaculis_rus.htm
12. Фуко М. Нужно защищать общество: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1975-1976 учебном году. - М. Наука, 2005

УДК: 115:111.11

І. В. Шамша

Пам'яті мого батька присвячується

ТЕПЕРІШНЄ ЯК НАЙБУТТЄВІШИЙ МОДУС ЧАСУ

Пропонується нова інтерпретація теперішнього, що виступає можливою підставою побудови сучасної онтології часу. Наголошується необхідність розглядати теперішнє, зрозуміле як єдність вічності й моменту «тепер», в єдності з минулим-майбутнім.

Ключові слова: буття, час, діалектика, модуси часу, минуле, теперішнє, майбутнє, буття людини, онтологія часу.

Предлагается новая интерпретация настоящего, выступающая возможным основанием построения современной онтологии времени. Акцентируется необходимость рассмотрения настоящего, понятого как единство вечности и момента «теперь», в единстве с прошлым-будущим.

Ключевые слова: бытие, время, диалектика, модусы времени, прошлое, настоящее, будущее, бытие человека, онтология времени.

The new interpretation of the present acting as the possible basis of construction of modern ontology of time is offered. The research objective is concretized in research problems which consist in that having investigated understanding of eternity (1) and the moment «now», (2) to find synthesis between them (3). It is proved that as individual for the existence needs eternity, the eternity, in turn, needs moment existence «now».

Through the reference to Aristotle's ideas concerning understanding of time the eternity and the moment are considered «now» as two parties of the one-uniform present.

For finding-out of a role of the present among three (last – present – the future) moduses of time is offered to address to the analysis of positions which exist in a philosophical discourse concerning time nature. One philosophers see only a constancy, and others – only variability. For the first exists only present, last and future is an existing non-existence which resist to the present. For the second – the past-future which has stiffened in time the present is life – is a non-existence which, in turn, is opposed the past with the future. For clearing of this inconsistent situation, it is offered to address to life of the person.

It is proved that at placing of all of three moduses of time in one person, there is a possibility to see their unity and certain integrity. The attention is accented on certain communication existing between life and a non-existence of the person.

It is noticed that this non-existence (person) it is really displayed in the future, in the one whom it yet isn't, but could become, and in the past – in the one whom it any more isn't.

It is proved that the present really acts the most existential modus of time. Nevertheless its existence is connected with its existence of another – the past-future without which the person will stop to be a single whole.

Keywords: being, the time, the dialectic, moduses of time, past, present, future, being of human, the ontology of time.

Дослідження часу є логічною необхідністю приводить філософа до дослідження модусів часу, адже саме вони дозволяють структурувати цей феномен.

Постановка проблеми. Проблема полягає в тому, що теперішнє, як модус часу, є неоднорідним. Воно само містить в собі протиріччя, сторони якого утворюють нібито «два теперішніх». Одною стороною теперішнього постає вічність, іншою – момент «тепер». Онтологічно вічність еквівалентна всезагальному, а момент «тепер» – одиничному. Так же як будь-яка онтологія потребує вирішення протиріччя між всезагальним і одиничним, вона потребує й вирішення протиріччя між вічністю і моментом «тепер». Відношення філософів до цих сторін теперішнього протягом усієї історії розвитку філософії однозначним ніяк не назвеш. В одній традиції момент «тепер» вважається небуттям, навіть деяким не-часом (Платон, Г.В.Ф. Гегель), в іншій – небуттям постає вічність (позитивісти). Без вирішення протиріччя між вічністю і моментом «тепер», як сторонами теперішнього, не можливо збагнути не тільки, що таке час, але й що таке буття, адже дослідження буття без часу унеможливує побудування онтології, адекватної дійсності.

Поставленій проблемі відповідає **мета** цього дослідження, яка полягає у виробленні такого розуміння теперішнього, на основі якого можна побудувати сучасну онтологію часу.

Постановка завдання. Мета дослідження конкретизується в дослідницьких завданнях, які полягають в тому, щоб, дослідивши розуміння вічності (1) і моменту «тепер», (2) відшукати синтез між ними (3).

Аналіз актуальних досліджень. Будь-який філософ, який цікавився проблемою часу, замислювався над сутністю теперішнього. Тому наведена тема спирається на дослідження багатьох філософів, які належать до різноманітних епох та країн. Серед таких філософів слід назвати Платона, Арістотеля, А. Блаженного, Г.В. Лейбніца, Г.В.Ф. Гегеля, А. Бергсона, М. Гайдеггера, М. Мерло-Понті, М.М.Трубнікова, П.П. Гайденко, О.Г. Чернякова тощо. Накопичений досвід осягнення теперішнього як модусу часу потребує не лише систематизації існуючих позицій, а й прояснення того, яким же чином потрібно розуміти теперішнє?

Основна частина. Як було зазначено вище, відносно розуміння теперішнього, філософи розділилися на два «табори». В першому – нищівній критиці підлягає підміна часу моментом «тепер». Чи можна цих філософів вважати такими, для яких вічність постає головною серед модусів часу? – Не завжди. Деякі з них в якості альтернативи моменту «тепер» пропонують минуле-майбутнє. Але, будемо міркувати по порядку. З цією метою є сенс звернутися до аргументів цих філософів. До них належать Г.В.Ф. Лейбніц, Г.В.Ф. Гегель, А. Бергсон, М. Гайдеггер, М.М. Трубніков тощо.

Основна лінія критики моменту «тепер» точиться на шляху критики підміни часу сукупністю моментів «тепер». *Г.В. Лейбніц*, який з цього приводу перебував в полеміці з І. Ньютоном, не може погодитися зі зведенням часу до сукупності моментів «тепер» [6, с. 151]. Показовим є те, що М.М. Трубніков висловлює думку про те, що розуміння часу І.Ньютоном освячувало авторитетом науки буденні уявлення про час [7, с. 98]. Цьому не доводиться дивуватися, адже вище ми вже зазначили, що момент «тепер» відповідає одиничному в бутті. Буденна свідомість переважно «бачить» одиничне, а час, за таких умов, зводиться до сукупності моментів «тепер», яка упередметнюється в годиннику. При цьому тривалість, яка й складає сутність часу, «вислизає» від дослідника. Ця лінія аргументації набуває подальшого розвитку в фундаментальній онтології *М. Гайдеггера*. Замикаючи себе в буденності, присутність (людини в світі) унеможливує для себе проблему тривалості, унеможливує час [8, с. 409, с. 417, с. 424–425]. Тому для *М. Гайдеггера* зведення часу до сукупності моментів «тепер» є також неприйнятним. Нищівній критиці зведення часу до сукупності моментів «тепер» піддається з боку *А. Бергсона* [2, с. 22]. Останній чималу кількість сторінок у своїх працях присвятив доведенню того, що час є тривалістю, а не одночасністю. З цієї позиції несуперечливо випливає, навіть, неприйняття теперішнього як головного модусу часу. Причому теперішнього, зрозумілого і як вічність, і як сукупність моментів «тепер». Альтернативою теперішньому, на думку *А. Бергсона*, є минуле-майбутнє, які відповідають самому життю. З розуміння часу *Г.В.Ф. Гегелем* також можна вивести думку про неприпустимість зведення часу до сукупності моментів «тепер». В останнього момент «тепер» постає елементом діалектичної єдності одиничного (вічності) й всезагального (моменту «тепер»). В цій єдності момент «тепер» представляє собою ніщо, а вічність – буття [3, с. 56, с. 58–59]. У *М.М. Трубнікова* критика зведення часу до сукупності моментів «тепер», точиться по лінії критики позитивізму (*Г.Рейхенбах, Р.Карнап, Б.Рассел*), який «упускає» сутність часу [7, с. 12–13, с. 16]. Такий час

є, на думку М.М. Трубнікова безлюдяним, фізичною реальністю, тоді як адекватним природі часу постає розумінням часу як реальності людської життєдіяльності, людського буття [7, с. 7].

Можна наводити ще багато прикладів, проте всі ці позиції поєднує однакове, місцями нищівне, зневажливе ставлення до моменту «тепер» як модусу теперішнього. Деякі з наведених філософів пропонують вічність як альтернативу цьому модусу теперішнього, деякі – в якості альтернативи бачать минуле-майбутнє.

Як же потрібно ставитися до моменту «тепер»? Виявляється, що момент «тепер» не є чимось неважливим. Він є необхідним елементом протиріччя між вічністю (всезагальним) і моментом «тепер» (одиничним) – у цьому цілком можна погодитися з Г.В.Ф. Гегелем. Таким же чином, як одиничне для свого існування потребує вічності, вічність, в свою чергу, потребує існування моменту «тепер».

Саме через неабияке значення моменту «тепер», у суспільстві, так би мовити, влаштовано «полювання» на момент «тепер», який належить громадянам цього суспільства. Він, цей момент, опиняється в «зоні перетину» різноманітних інтересів – держава, виробники товарів та послуг, рідні, друзі, знайомі, навіть грабіжники – конкурують один з одним за цей «неважливий» момент «тепер».

Насильство, зрозуміле як узурпація вільної волі, завжди здійснюється *сьогодні*. Це стосується будь-яких форм насильства – як стихійного насильства грабіжника, так і державного примусу. Насильник прагне, щоб теперішнє стало єдиною реальністю для його жертви – саме це надасть йому влади та контролю над поведінкою людини. Таке ж прагнення лежить в основі ув'язнення. Як відомо, не дивлячись на боротьбу з цим багатьох держав, утримання в'язнів у в'язниці почасти пов'язано із насильницькими методами поводження з ними, з жорстокістю з боку персоналу в'язниці. Але, навіть найжорстокіші методи поводження з ув'язненими, все рівно не дозволяють повністю витравити минуле (пам'ять) і майбутнє (надію) з людини. Тобто – звести тривалість, часовість, тимчасовість людського перебування в світі до одного лише моменту «тепер». Історії відомі випадки, коли в'язням німецьких концтаборів вдавалося вижити, і зберегти цілісність особистості саме завдяки збереженню цього-ось моменту «тепер».

Прагнучи повернути до себе увагу, інша людина прагне «втиснутися» в момент «тепер». Це може бути насильство, а може бути просте набридання. Роздаючи листівки, виробники товарів та послуг прагнуть втиснутися в моє «тепер», виникнути в полі моєї оперативної дії тут-і-зараз. Таке «втискування» відбувається й на роботі. Роботодавець прагне повністю розпоряджатися моментами «тепер», які належать його співробітникам. Робота – це не насильство, оскільки робітник укладає добровільну угоду, це й не просте набридання – проте, й те, і інше часто мають місце на роботі. Ми кажемо: «текучка». Текучка – це те, що пройде і про нього не пригадають, те, що має цінність лише зараз, пов'язане з існуванням зараз. Ось ці «текучі справи» керівництво будь-якого підприємства й намагається розташувати в моменті «тепер» своїх співробітників. Робота прагне підмінити час сукупністю моментів «тепер». Чому так відбувається?

Сенс *роботи* полягає в тому, щоб добиватися певного результату в певний час. Важливо не тільки *що* і *як* робиться, але й *з якою швидкістю* це робиться. Коли на підприємстві час збірки того або іншого вузла обмежується однією хвилиною, підприємство немовби прискорює час, «зімкнення» минулого й майбутнього над теперішнім. Те, що було до цієї хвилини – вже минуле, а то, що буде після неї – вже майбутнє. Тепер – це всього лише хвилина. Зменшуючи момент «тепер», керівництво підприємства немовби «прискорює час». Звернемо увагу, що таке прискорення здійснюється за рахунок скорочення, урізування «тепер», оскільки «тепер», за своєю природою, є позачасовим. Зрештою, будь-яке виробництво прагне остаточного знищення моменту «тепер». Коли «тепер» зменшується, людина вимушена начебто «розсовувати» минуле-майбутнє, які штучно «змикаються» підприємством, виробляючи конкретні способи вирішення протиріччя між одиничним (самим собою) і всезагальним (в даному випадку, підприємством). Цікаво, що ніхто не прораховує збиток, який наноситься людині таким графіком роботи. З чим більшою швидкістю змикаються минуле з майбутнім, тим більшої нервової напруги вимагає відображення всезагального. Таким чином, робота окупує момент «тепер». Ось чому невроз – це звичайний спосіб існування людини в сучасному промисловому місті. Нещадна експлуатація людини, яка подекуди зберігається й в сучасних суспільствах, полягає в повному знищенні цього моменту «тепер». У закономірностях ролі моменту «тепер» в людському бутті, коріниться й можливість *трудоголізму*. Останній – це спроба добровільно замінити тривалість своєї присутності в світі сукупністю моментів «тепер», звести своє перебування в світі до перебування цієї миті. Сукупність моментів «тепер»

і є повсякденністю. Таким чином, трудоголізм є втечею в повсякденність від тимчасовості, яка розуміється як минуле-майбутнє, що зникаються. Все це показує, наскільки важливий для людини момент «тепер». Як людина може боротися за себе, зберегти себе? – Відповідь очевидна: зберігаючи момент «тепер». Саме це має на увазі В.О. Кутирьов, коли пише, що людині доведеться виробити швидкість життя, яка *адекватна* людській природі [5, с. 31].

На важливість моменту «тепер» вказує й те, що, прагнучи реалізуватися, людина переносить своє минуле і майбутнє в теперішнє, *здійснює* майбутнє. Людина прагне свій потенційний світ, свою людяність, «перенести» в буття, прагнучи реалізуватися – саме це й є самореалізацією.

Який же висновок можна зробити? Як сторона протиріччя між одиничним і всезагальним, момент «тепер» дуже важливий, адже кожна людина в своєму житті повинна поєднати одиничне зі всезагальним, інакше вона просто припинить власне існування. Проте, чи можемо ми зробити висновок про те, що момент «тепер» постає системоутворювальною стороною протиріччя між вічністю і моментом «тепер»? – Думається, ні.

Тому спроби зведення часу до сукупності моментів «тепер», які притаманні позитивістським онтологіям, та й взагалі «онтологіям одиничного», не витримують жодної критики. В таких онтологіях усувається буття, яке зводиться до його одиничних та поодиноких проявів, тому й втрачається проблема часу, який, відповідаючи «буттю», перетворюється на сукупність моментів «тепер». До названих онтологій приймає й прагматизм, який поле буденного, практичну корисність розташовує на місці буття, фактично підмінюючи останнє побутом. Буття і побут – слова з одним коренем, проте, відрізняються одне від одного тим же, чим вічність відрізняється від моменту «тепер», тим же, чим всезагальне відрізняється від одиничного.

Як же вирішити цю суперечливу ситуацію? Ми стверджуємо надзвичайну важливість моменту «тепер» в бутті людини, проте, не погоджуємося з тими філософами, які прагнуть до моменту «тепер» звести і час, і теперішнє як модус часу. Крайнощів потрібно уникати, і в цьому допомагає діалектика. Нам не доводиться шукати відповідь «самотужки» – ще за часів античності вирішення протиріччя між вічністю й моментом «тепер» запропонував *Арістотель*. Йому вдалося в своїй онтології поєднати одиничне (матерію) і всезагальне (форму), довівши, що кожна одинична річ містить в собі свою всезагальну сутність. Саме необхідність побудування такої онтології привела Арістотеля до розуміння часу, за якого вічність і момент «тепер» виявляються двома сторонами одного-єдиного теперішнього. Думку Арістотеля можна назвати, навіть «елегантною»: тепер – це і секунда, і година, і день, і рік... Останньою постає вічність. Таким чином, Арістотелю вдалося мить і вічність розташувати на одній логічній «лінії», помислити в єдності [1, с. 147]. Що це за лінія? – Це теперішнє як таке.

Отже, синтез між теперішнім, зрозумілим як вічність, і теперішнім, зрозумілим як момент «тепер», здійснено. Залишилося з'ясувати, яку роль теперішнє насправді відіграє серед трьох (минуле-теперішнє-майбутнє) модусів часу?

Якщо спробувати розібратися в позиціях, які існують у філософському дискурсі з приводу природи часу, то вийде наступна картина: одні філософи бачать лише сталість, а інші – лише мінливість. Для перших існує лише теперішнє, минуле і майбутнє ж є існуючим небуттям, які протистоять теперішньому. Для других – буття є минуле-майбутнє, застигле ж у часі теперішнє – є небуттям, яке, у свою чергу, протиставлено минулому з майбутнім. Чи потрібно казати, що обидві ці групи філософів і праві, і не праві? Між тим, прояснення істини важливе не лише в термінологічному аспекті, а перш за все в реальності.

Спробуємо розібратися. У кожній з названих філософських традицій один або декілька модусів часу розуміються як небуття. Відбувається це від того, що модуси часу (минуле, теперішнє і майбутнє) в онтологічних побудовах опиняються такими, які протиставлені один іншому. Зрозуміло, що для побудови онтології, адекватної реальності, необхідно уникати будь-яких протиставлень. Але як же цього досягти? Перш за все, необхідно розібратися, що насправді у феномені часу є буттям, а що – небуттям? Цьому завданню й буде присвячено наші наступні міркування.

У будь-якому з неправильних (на наш погляд) розумінь часу, один або два модуси часу мисляться як небуттєві, як небуття. Оскільки буття з часів Парменіда традиційно мислиться як незмінне, нерухоме, то буттю з трьох модусів часу (знову ж таки, традиційно) відповідає теперішнє, минуле ж і майбутнє – постають небуттям. Ця позиція викликає певні нарікання, які полягають в тому, що буття не може не розвиватися.

Для того, щоб розібратися в цій суперечливій ситуації, звернемося до буття людини. Якщо ми всі три модуси часу розташуємо в одній людині, то побачимо, що вони перебувають в деякій єдності, деякій цілісності. Якимось чином буття пов'язане з небуттям в людині. І скільки б філософи не стверджували абсурдність поєднання буття з небуттям [4, с. 86], кожна людина, кожного дня, всім своїм життям, всім своїм існуванням, робить це. Вона змушена

небуття в собі поєднати з буттям, попутно (не більше, не менше) відповівши на питання «Що значить бути людиною?». Інакше вона просто не змогла би жити, не змогла б бути самою собою, а саме – *людиною*. Будучи несамодостатньою за своєю природою, трансцендуючою, самоперевищуючою істотою, людина в своєму бутті тісно пов'язана з небуттям. Це небуття (людини) дійсно відображається в майбутньому, в тому, ким вона *ще не є*, але могла би стати, і в минулому – в тому, ким вона *вже не є* (причому не лише в тому минулому, яке створило конкретні можливості, які реалізувалися в теперішньому, але й в тих абстрактних можливостях, які не реалізувалися і не зможуть реалізуватися ніколи). Попутно зазначимо, що саме завдяки небуттю, яке міститься в минулому, завдяки абстрактним, а не конкретним можливостям, тема утопії в людській культурі і цивілізації заслуговує на таку ретельну філософську увагу. Без небуття, яке міститься в минулому й майбутньому, людина не буде людиною, оскільки вона – *єдине ціле*. Кажучи про начерк як спосіб буття присутності, М. Гайдеггер прагне показати саме це [8, с. 145]. Більше, того, ми насмілимося стверджувати, що чим менше людина реалізована в теперішньому, тим більше її буття кинуте в майбутнє, в її можливості. Наприклад, буття студента (людини, яка стає, яку суспільство наділило статусом шукаючого) більше складається в його можливому бутті, в тому, ким він *може стати* в майбутньому, ніж в тому, ким він *є зараз*. Зараз-і-тепер-буття може бути жалюгідним. Чим в більш несприятливих (наприклад, соціальних, економічних, одним словом – історичних) умовах живе та існує людина, яка «стала», тим більше вона потребує перспективи свого розвитку, нехай навіть утопічної, тому що саме в цій перспективі й розташовується зараз її буття. Реалізованість же в теперішньому дорослої людини знижує актуальність її покинутості в своє небуття, хоча й не знімає її повністю.

На противагу тим, хто недооцінює такі небуттєві модуси часу як минуле-майбутнє, матеріалісти показали, що минуле-майбутнє володіють куди більшим онтологічним значенням, ніж теперішнє, адже природа розвивається, матерія еволюціонує. Якщо б вона була застиглою в теперішньому, то про жодний «світ» не могло б і йти мовлення. Для досягнення матеріальної реальності використовується принцип історизму та поняття еволюції, як відповідніші буттю. Принцип історизму, накладений на темп часу, який все більше прискорюється за рахунок прогресу, призвів до сумних світоглядних наслідків – віднині невроз постає звичайним станом сприйняття реальності для мешканця сучасного промислового міста, минуле з майбутнім зникаються над теперішнім подібно до хвиль над головою втопаючого. Теперішнє має тенденцію зникнути взагалі. За таких умов культура відчайдушно намагається розсунути минуле-майбутнє, які зникаються, за допомогою принципів, якими людство традиційно нехтувало – йдеться про діонісизм. Отже, матеріалізм також не дає відповіді на питання «Що значить бути людиною?». Як же відшукати відповідь? Мислення минулого-майбутнього в якості буттєвих модусів часу, є нічим іншим, як спробою людини *сміливо-йти-на-зустріч* своєму власному небуттю. Якщо не боятися небуття, то й буття стане простішим. Саме таке розуміння часу лежить в основі, так званої, «філософії діяльності». Проте діяльність може привести й до небуття, що яскраво продемонструвало ХХ століття.

Оскільки кожна людина для власного буття змушена синтезувати буття і небуття, залишаючись при цьому адекватною дійсності, онтологія часу постає надзвичайно актуальною темою міркувань будь-якої людини і предметом живої зацікавленості будь-якого філософа.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Яких висновків можна дійти? Слід зазначити, що в якості найбуттєвішого модусу часу, теперішнє повинне мислитися як єдність вічності й моменту «тепер», як єдність одиничного й всезагального. Так зрозуміле теперішнє дійсно постає найбуттєвішим модусом часу. Проте його існування пов'язане з існуванням його іншого – минулого-майбутнього, без яких людина припинить бути єдиним цілим.

Перспектива подальшої розробки запропонованої теми полягає в тому, щоб, ретельно проаналізувавши такі «небуттєві» модуси часу як минуле й майбутнє, побудувати онтологію часу, адекватну сучасному світу.

Бібліографічні посилання

1. **Аристотель.** Сочинения: В 4-х т. – Т.3 / Аристотель ; Пер. с древнегреч. ; Вступит. статья и примеч. И.Д. Рожанского. – М.: Мысль, 1981. – 613 с. – (АН СССР. Ин-т философии. Философское наследие).
2. **Бергсон А.** Творческая эволюция. Материя и память / Анри Бергсон / Пер. с франц. – Мн.: Харвест, 1999. – 1408 с. – (Серия: Классическая философская мысль).
3. **Гегель Г.В.Ф.** Энциклопедия философских наук. – Т.2. Философия природы / Г.В.Ф.Гегель; Отв. ред. Е.П.Ситковский. Ред. коллегия: Б.М.Кедров и др. – М.: Мысль, 1975. – 695 с. – (АН СССР. Институт философии. Философское наследие).

4. **Ивакин А.А.** Диалектика как теория развития / А.А.Ивакин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Вип.3. – Одеса, 2011. – С. 85–90. – (Серія: Історія. Філософія. Політологія).
5. **Кутырев В.А.** Оправдание бытия (явление нигитологии и его критика) / В.А. Кутырев // Вопросы философии. – 2000. – №5. – С.15–33.
6. **Лейбниц Г.В.** Сочинения: В 4-х т. – Т.2 / Готфрид Вильгельм Лейбниц; Ред., авт. вступ. статьи и примеч. И.С. Нарский. – М.: Мысль, 1983. – 686 с. – (АН СССР. Ин-т философии. Философское наследие).
7. **Трубников Н.Н.** Время человеческого бытия: Монография / Николай Николаевич Трубников. – М.: Наука, 1987. – 255 с.
8. **Хайдеггер М.** Бытие и время / Мартин Хайдеггер; Пер. с нем., В.В. Библихина; Изд. 2-е, испр. – СПб.: Наука, – 2002. – 451 с. – (Серия: Слово о сущем).

УДК 1:37

А. О. Яковлев

ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Виявлені основні пріоритети сучасної освіти в Україні: європейський рівень якості й доступності освіти, духовні орієнтири освіти, демократія в освіті, розвиток суспільства на основі нових знань. Описані цілі та цінності освіти в умовах інформаційного суспільства і особливості їх трансформації в ході формування «суспільства знань». Виділені стратегічні напрями удосконалення освіти України.

Ключові слова: демократизація освітнього процесу, доступність освіти, духовні орієнтири, європейський рівень якості освіти, інформаційне суспільство, пріоритети освіти, суспільство знань.

Выявлены основные приоритеты современного образования в Украине: европейский уровень качества и доступности образования, духовные ориентиры образования, демократия в образовании, развитие общества на основе новых знаний. Описаны цели и ценности образования в условиях информационного общества и особенности их трансформации в ходе формирования «общества знаний». Выделены стратегические направления совершенствования образования Украины.

Ключевые слова: демократизация образовательного процесса, доступность образования, духовные ориентиры, европейский уровень качества образования, информационное общество, общество знания, приоритеты образования.

The purpose of this article is identifying the main priorities of modern education in Ukraine in the context of its orientation on democratization of educational process and society as a whole. The purposes and values of education in the conditions of information society and particularities of their transformation during formation of «knowledge society» are described. Highlighted priorities of modern education are: the European quality and availability of education, spiritual reference points of education, democracy in education, society development on the basis of new knowledge.

The necessity of integration of education into culture as well as culture into education by forming the mechanism of cultural and national identification in a person is proved. Spiritual reference points of education are defined as independence, self-sufficiency and ability to self-realization of the person and his or her creative activity. Orientation of the educational process not to the state but to the person, to fundamental human values and consistent democratization of the whole educational space is ground. This orientation promotes formation of principles of democratic civil society, acts as the accelerator of development and spiritual and moral balance of market relations in Ukrainian society.

Democracy in education provides strengthening of the role of public authorities, activation of participation of professional bodies and NGOs in educational, scientific-methods, business activities of educational institutions, forecasting of their development, assessing of the quality of educational services.

Distinctions of modern approach to education in Ukraine are revealed. New requirements to training are described. Modern universities are considered as carriers of the European consciousness. The place and role of a higher educational institution in «university–student–employer» system is